

*Олена Борзик
(Харків, Україна)*

*Світлана Зубахіна
(Харків, Україна)*

ПЕДАГОГІКА
(Проблеми підготовки фахівців)

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Пріоритетним напрямом реформування системи початкової освіти є оновлення змісту освіти, адже сучасна школа має забезпечувати учнів знаннями, вміннями та навичками необхідними для життя.

У Державному стандарті початкової освіти від 21.02.2018 р. зазначено, що метою початкової освіти нової української школи є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [1].

Серед наскрізних умінь є такі, як читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, що можливо лише за умови навчання молодших школярів мислити критично. Тож, критичне мислення також є одним із наскрізних умінь, яким учні оволодівають поступово та систематично під час вивчення всіх освітніх галузей, окреслених Державним стандартом початкової освіти.

Теоретичні положення порушеної проблеми було висвітлено в роботах відомих зарубіжних учених Дж. Андерсона, Б. Блума, М. Векслера, Д. Дьюї, А. Кроуфорда, М. Лімпана, С. Метьюза, Р. Стернберга, Д. Хелпнера, які розглядали процес оволодіння критичним мисленням як набуття

компетентності і її реалізації з урахуванням системи вищих індивідуальних і суспільних цінностей та ідеалів.

Серед українських науковців, які досліджували різні аспекти розвитку критичного мислення в навчанні Т. Дятленко, І. Зязюн, В. Олійник О. Пехота, О. Пометун, Л. Терлецька, С. Терно, М. Шеремет та інші.

Під критичним мисленням розуміють особливий спосіб мислення, який поєднує аналіз, синтез й обґрунтоване оцінювання достовірності інформації; здатність бачити проблему, визначати її причини, передбачати наслідки, формулювати гіпотези; генерувати ідеї та відстоювати свою позицію на основі фактів та аргументів; прийняття свідомого рішення [3].

На нашу думку, критичне мислення – це набір мисленнєвих операцій, оволодіння яким передбачає використання людиною розумових операцій вищого рівня, які вона застосовує для формулювання обґрунтованих висновків, оцінки та здійснення свідомого вибору.

Критичне мислення – це не окрема навичка, а комплекс умінь і навичок, які формуються в ході розвитку і навчання дитини. Тому, навчати мислити критично потрібно послідовно і систематично, крізь усе життя.

З метою розвитку критичного мислення в учнів наприкінці ХХ століття американські вчені К. Мередіт, Дж. Стіл, Ч. Темпл, розробили технологію розвитку критичного мислення, яка реалізувала відповідні етапи когнітивної діяльності особистості [4].

Технологія розвитку критичного мислення – це педагогічна система, спрямована на формування у молодших школярів аналітичного мислення. Мета даної технології – навчити такого сприйняття навчального матеріалу, у процесі якого учень може розуміти інформацію, яку отримує, порівняти з особистим досвідом і на її ґрунті формувати своє аналітичне судження. Ця технологія передбачає унікальний набір прийомів, методів, стратегій, які сприяють встановленню взаємозв'язків явищ, процесів; виробленню вмінь бачити проблему та знаходити шляхи її вирішення; відкриттю нових знань та способів діяльності, зіставляючи з тими, які вже відомо.

Під технологія розвитку критичного мислення ми розуміємо синергію педагогічних методів та прийомів навчання, які активізують мислиннєві операції учнів в освітньому процесі.

Значна кількість ідей і положень порушеної проблеми витримали перевірку часом і сьогодні потребують поширення і запровадження в українських школах.

Учитель Нової української школи, який має підготувати учня до життя, повинен навчити учня самостійно здобувати знання, відокремлювати істотну інформацію від несуттєвої, аналізувати, порівнювати, синтезувати та оцінювати інформацію, бачити проблему та знаходити найоптимальніші шляхи її рішення, висувати гіпотези й оцінювати альтернативи, мати власну думку й аргументовано відстоювати свою позицію та робити свідомий вибір. Свою діяльність він має спрямовувати на створення проблемних ситуацій на уроці, задавати питання, що спонукають до пошуку відповіді; заохочення учнів вільно розмірковувати, висловлювати та обґрунтовувати власну думку, висувати гіпотези, підтверджувати або спростовувати дане припущення; стимулювання активного обговорення проблеми.

Значні можливості для реалізації компетентнісного навчання через широке застосування технології розвитку критичного мислення молодших школярів має природнича освітня галузь.

У Державному стандарті початкової загальної освіти [1], зазначено, що метою природничої освітньої галузі є формування в учнів початкових класів ціннісного ставлення до природи, безпечної поведінки у довкіллі, становлення і розвиток наукового мислення. Загальними цілями визначено, що учні мають набути досвіду і навичок дослідження природи; виявляти цікавість та отримувати радість від розкриття загадок природи; усвідомлювати цінність природи і взаємозв'язок її об'єктів і явищ; захищати природу; формувати наукове, критичне мислення для подолання проблем природничого характеру.

З метою розвитку критичного мислення на стадії синтезу і рефлексії за темою «Природа восени» у другому класі доцільно використати метод

«Сенкан». Вчитель об'єднує дітей у групи і пропонує скласти п'ятирядковий вірш. Пояснює правильність його написання: перший рядок – головне слово або поняття, другий – два прикметники на характеристику поняття, третій – три дієслова, які характеризують дію поняття, четвертий – коротке речення, в якому діти виражають своє ставлення до цього поняття, п'ятий – іменник, в якому людина виражає своє почуття до цього об'єкта. Для того щоб діти краще усвідомили, як правильно скласти вірш, уперше вчитель показує це на особистому прикладі. Після складання вірша, діти декларують його перед класом і разом з вчителем вирішують, який вірш найточніше охарактеризував осінь як пору року. Цей метод сприяє розвитку аналітичних здібностей, уяви, синтезу, творчих нахилів і образної мови.

Для учнів третього класу при вивченні теми «Вода» пропонуємо використати метод розвитку критичного мислення «Фантастичні гіпотези». Учитель формує запитання: «Що було б, якби вода зникла з планети?» Учні або об'єднуються у групи, або працюють самостійно. Після відведеного часу на роздум, діти діляться один з одним гіпотезами і формулюють висновок, що без води неможливе життя на планеті. Цей метод схожий на «Мозковий штурм», але він дозволяє зазирнути в проблему глибше, побачити, що криється за проблемою, які вона має наслідки. Метод використовують для актуалізації знань з даної теми, для розвитку уяви, аналітичних здібностей, критичного мислення, що дозволяє побачити взаємозв'язок між проблемою і наслідками.

Щоб підвести учнів до теми уроку, спонукати їх до самостійного дослідження і вмотивувати до навчання, тему уроку доцільно сформулювати у вигляді запитання. Наприклад, у 4 класі при вивченні теми «Правила здорового харчування» тему уроку можна сформулювати запитанням: «Як впливає на організм людини нераціональне харчування?» Таким чином учитель акцентує увагу дітей на важливості проблеми нераціонального харчування, активізує роботу учнів протягом уроку, залучить їх до самостійного мислення і пошуку відповіді.

Систематичне впровадження технології розвитку критичного мислення при вивченні природничої освітньої галузі, сприятиме поступовому опануванню нею не тільки як навчальною технологією, але і використовувати здобуті знання у рутинному житті [2].

Отже, розвиток критичного мислення у молодших школярів при вивченні природничої освітньої галузі забезпечить формування в учнів умінь та навичок виявляти та формулювати проблеми доквілля; аналізувати, порівнювати і свідомо робити вибір; спостерігати за природними явищами та об'єктами, розуміти їх природу; планувати власні дії; досліджувати об'єкти природи, описувати результати дослідження, формулювати висновки; ефективно взаємодіяти в суспільстві, і як результат – пізнання учнями цілісної картини світу, частиною якого є вони самі.

Література:

1. Державний стандарт початкової освіти № 87 [Чинний від 2018. 21. 02]. Київ : Кабінет Міністрів України, 2018. 37 с.
2. Лукьяненко І. В. Організація активного навчання та розвиток критичного мислення на уроках природознавства в школі І ступеня. *Методичний портал*. URL:<http://metodportal.net/node/43567>
3. Пометун О. І., Сущенко І. М. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи : метод. посіб. для вчителів. Київ, 2017. 96 с.
4. Темпл Ч. Критическое мышление – углубленная методика. Пос. 4. / Ч. Темпл, Дж. Л. Стил, К. С. Мередит. — М. : Изд-во Ин-та «Открытое общество», 1998.